

необхідність для цього персонажа повернутися в своє минуле, радше через душу такої дівчини знову діткнутися віри, надії, наївності й оптимізму” (351). Фактично тут сюжет сприймається як незалежна від автора й майже реальна, а не метафізична субстанція.

До речі, С.Хороб саме цього персонажа чомусь намагається перейменувати. У М.Куліша його звать Падур, у рецензованій монографії – здебільшого Падур, хоча й Падур також зустрічається. Слід гадати, це закид радше на адресу редактора й коректора, але своє враження на читача така довільність справляє.

Як справляє враження й низка інших, суто технічних деталей. Скажімо, багато уваги в монографії приділено творчості А.Стрінберга, однак жодного посилання на видання його творів немає. Навіть цитування – за монографією Б.Зінгермана “Очерки истории драмы XX века”.

На стор. 290 цитується американський дослідник Джон Ставн, а в посиланні його

ім'я вказане як *John Styan*. Важко уявити, якою мовою таке прізвище може читатися як Ставн.

Втім, це справді дрібниці. В цілому ж авторові вдається подолати недовіру, з якою читач береться за його твір.

Можливо, одним із вирішальних факторів, яким це зумовлено, є, хоч як це дивно, знову ж категорія публіцистична. Йдеться про оптимізм. Здавалося б, монографія С.Хороба – про глухий кут, про обрубану гілку української літератури. Зважаючи на високий патріотичний пафос, навіть піднесений голос автора на захист вітчизняної культури, можна було чекати й надривно-трагічних нот у фіналі, принаймні ми до такого вже звикли. Степанові Хоробу вдалось уникнути цієї пастки. Він закінчує свою працю рівно й виважено, не нагнітаючи страхів, і вже тим самим дає всі підстави дивитися в майбутнє з очікуванням на краще.

Сергій Іванюк

ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА

Магдалена Ласло-Куцюк. Творчість Шевченка на тлі його доби. – Бухарест: Мустанг, 2002.

2003 року відомій румунській науковій діячці, доктору філологічних наук Магдалені Ласло-Куцюк виповнилося 75.

Одна з кращих зарубіжних дослідників української літератури, діапазон вивчення якої сягає в її працях від Г.Сковороди до новітніх явищ нашого національного мистецтва слова, М.Ласло-Куцюк є автором 11-ти ґрунтовних монографій, численних статей, передмов, присвячених різним питанням українського письменства. Д-ра М.Ласло-Куцюк, як науковця визначає глибока обізнаність як з українською, так і з світовою літературою, добре знання багатьох іноземних мов (зокрема й давньоєврейської), високий теоретичний рівень філологічного мислення, оригінальне бачення літературних явищ, що й забезпечує високу ефективність дослідницької роботи нашої румунської колеги.

Широкий науковий резонанс здобули в Україні монографії М.Ласло-Куцюк “Питання української поетики” (Бухарест, 1974), “Засади поетики” (Бухарест, 1983), “Велика традиція. Українська класична література у порівняльному висвітленні” (Бухарест, 1979), “Шукання форми. Нариси з української літератури ХХ століття” (Бухарест, 1980). Завдяки своєму новаторському характерові (постановка проблем, методи аналізу літературних явищ), ці праці, поза сумнівом, стали новим вагомим словом в українському літературознавстві. Продуктивність порівняльного методу вивчення української літератури, яким М.Ласло-Куцюк активно послуговувалась у названих розвідках, підтверджує монографія “Сусідня екзотика. Порівняльні румунсько-українські студії”

(Бухарест, 1997, румун. мовою), в широкому культурологічному розрізі розглядаються малодосліджені або дискусійні питання української історії, фольклору й літератури, висвітлені у зіставному аспекті. Монографії “Вогонь і слово. Космогонічний міф на Україні” (Бухарест, 1992) і “Боги світла та боги темряви” (Бухарест, 1994) розкривають ще одну грань дослідницького таланту М.Ласло-Куцюк, спрямованого на філософське трактування художньої творчості, зокрема на осмислення духовності української нації (її міфологічної свідомості) та на своєрідність її переломлення у творах українських письменників різних часів. Сучасність, наукову активність дослідницької позиції М.Ласло-Куцюк у намаганні вдосконалити й урізноманітнити методи та науковий інструментарій літературного аналізу засвідчують її монографії останніх років “Ключ до белетристики” (Бухарест, 2000) та “Шлях до самопізнання. Елементи соціоніки” (Бухарест, 2000; румун. мовою). У них авторка успішно демонструє ефективність різних, ще й досі мало вживаних щодо української літератури методів аналізу – герменевтичного, психоаналітичного, інтертекстуального, соціонічного тощо.

Гадаємо, що запропонована тут увазі читачів рецензія зможе дати їм уявлення про останню монографічну розвідку д-ра М.Ласло-Куцюк, котрій ми щиро бажаємо довголіття та нових творчих звершень.

Румунське шевченкознавство, яке дедалі ґрунтовніше підтверджує самоцінність свого функціонування у царині українського літературознавства збагатилося ще одним ґрунтовним дослідженням – монографією Магдалени Ласло-Куцюк “Творчість Шевченка на тлі його доби”, котра побачила світ 2002 р. у бухарестському видавництві “Мустанг”.

Розвідку відомої дослідниці української літератури, у колі наукових інтересів якої постійно перебуває творчість Т.Г.Шевченка, можна вважати певним підсумком її шевченкознавчих студій. Авторка прагне розглянути Шевченків літературний доробок

під кутом зору об’єднавчої генеральної настанови, що є водночас і одним з актуальних завдань сучасного шевченкознавства: виокремити своєрідність поетового феномена як вершини українського романтизму в контексті розвитку цього літературного напрямку в національній та європейській літературах і, що прикметно, у зв’язку його творчості з Біблією, найперше – із старозавітною культурною традицією – аспектом, принциповим для розуміння художньої спадщини Кобзаря і ще недостатньо розкритим наукою. Зауважимо, що авторка запропонувала лише інтерпретацію романтичної культури, а не цілісну історико-теоретичну концепцію українського романтизму (хоча певним чином така концепція й окреслюється у розвідці). Натомість, як наголошено у передмові, її працю слід розглядати “скоріше як цикл досліджень про забуті або маловивчені аспекти української літератури або цикл вражень від знайомства з Україною румунських авторів, які вкладаються в часові межі 1830–1860 рр., тобто синхронні з добою розквіту романтизму в Україні” (с. 13).

Цьому завданню й підпорядковано першу частину монографії, в якій зосереджено увагу на українському романтизмі не лише як на літературному явищі, а скоріше як на комплексному духовному рухові, що охопив різні сфери національно-культурного життя: і історіографію, і фольклористику, і етнографію, які сприяли виробленню художньої романтичної свідомості, розвитку національної літературної творчості, зокрема й творчості Т.Шевченка.

Розглядаючи явище українського романтизму і найпильніше – три його головні осередки (київське Кирило-Мефодіївське братство, харківську Школу романтиків і галицьку “Руську трійцю”), авторка зосереджує свій дослідницький інтерес передусім на діяльності окремих постатей – тих, чия роль у формуванні ідеології та художньої практики цього літературного напрямку вона вважає за потрібне особливо підкреслити, або тих, хто, розбудовуючи український романтизм, одночасно сприяв розвитку українсько-румунських культурних взаємин.

Так, найвагомішим внеском М.Костомарова (р-л “Костомаров і Україна”) у світоглядне підґрунтя українського романтизму М.Ласло-Куцюк вважає запровадження ним у національну художню свідомість ідеї слов’янського месіанізму і тісно пов’язаної з нею національно-патріотичної ідеології – головних романтичних концептів “Книги буття українського народу”, які ввійшли до числа базових категорій естетики українського романтизму. Утвердження цієї ж ідеї на культурних теренах західноукраїнської літератури, своєрідність її трактування – як ідеалізованої історії слов’янства – М.Ласло-Куцюк простежує, розглядаючи історіографічну працю “Історія карпатських русинів...” (1831) закарпатця М.Лучкая – менше відомого широкому загалові культурного діяча. Проте, румунська авторка вважає його “одним із найхарактерніших представників українського романтизму” і увиразнює цю оцінку глибоким науковим аналізом.

Додамо, що проблема месіанізму, характер рецепції й літературного втілення цієї ідеї докладніше розглядається авторкою в одній із її попередніх монографій “Exotica limitrofi” (“Сусідня екзотика. Румунсько-українські порівняльні студії”, 1997). У ній на основі порівняльного аналізу семантичних рівнів “профетичних” творів А.Міцкевича, М.Костомарова, румунського поета-романтика А.Руссо і Т.Шевченка вона переконливо доводить думку про особливу – глибинну – наснаженість Шевченкової поезії месіансько-профетичним духом, що, власне, й визначає неповторність поета як в українській, так і в європейській романтичній літературі, ту неповторність, яку підкреслювали ще перші його зарубіжні інтерпретатори Е.Дюран і К.Француз, називаючи великого Кобзаря “пророком долі”.

Відомо, що до атрибутивних рис естетики романтизму належить відкриття національної історії та історичної свідомості, тому особливості історіософії письменників-романтиків великою мірою визначають їхнє місце в ієрархії художніх цінностей і відкриттів цього літературного напрямку. Аналізуючи добу українського романтизму в тісному зв’язку з творчістю Шевченка і зіставляючи історіософські погляди

М.Костомарова, автора “Книги буття...” (його романтизацію козащини як золотого віку України), і “набагато тверезіший погляд на минуле України” Шевченка, автора написаної майже одночасно із твором Костомарова поеми “І мертвим, і живим...”, румунська дослідниця робить висновок, що твір Костомарова “Книга буття...” можна розглядати як “пам’ятник дошевченківського міфу України” (с.108). З огляду на певну категоричність цього висновку зауважимо, що і Шевченків міф України – зовсім не однозначне художнє явище, на що в подальшому аналізі вказує і сама М.Ласло-Куцюк, стверджуючи, що ідеалізація вільного козацтва була романтичною ідеєю Шевченка протягом усієї його творчості (с.149). Гадаємо, що у поглядах на історіософію Шевченка найприйнятлівішою сьогодні є більш виважена оцінка В.Смілянської, згідно з якою “ані суцільної ідеалізації, ані суцільного розвінчання у творах поета не знаходимо, а було постійне поглиблення осмислення козацької доби, яка оберталась до поета і своєю справді героїчною історією, і неоднаковими – чи саможертвними, чи зрадницько-сервілістичними стосовно поневолювачів – ролями різних представників козацької старшини, які й діставали відповідну поетову оцінку”¹.

Про роль М.Костомарова у процесі становлення нової української літератури свого часу висловився А.Шамрай, підкреслюючи рішучі спроби письменника подолати існуючу тоді в національному письменстві тенденцію до штучного спрощування, до псевдонародності (йдеться про його книгу “Харківська школа романтиків”, 1930). Саме цей аспект літературної діяльності М.Костомарова, який, безперечно, вартий глибокого дослідження науковців, і увиразнює авторка монографії, розкриваючи прагнення письменника “збагатити українську літературу темами і мотивами, іншими, ніж фольклорні зразки” (с.110). Це прагнення було пов’язане із орієнтацією письменника на західноєвропейську літературу, що знайшло

¹ Смілянська В., Чамата Н. Структура і зміст: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. – К., 2000. – С. 140.

втілення у його художніх перекладах, у відлунні в його творчості певних мотивів, наявних у творах Шіллера, Уланда, Леноре, у спробах створити на ґрунті національної літератури жанр ідеологічної драми. Обстоюючи думку, що саме М.Костомаров був серед перших українських романтиків, котрі своїм творчим досвідом прислужилися справі ідейно-художньої синхронізації національного мистецтва слова з європейською романтичною культурою, авторка переконливо демонструє художні пошуки письменника, його здобутки і втрати на цьому шляху.

Харківська школа романтиків представлена в книзі М.Ласло-Куцюк насамперед кризь призму наукової та літературної діяльності молдавського літератора О.Хашдеу (р-ли “Олександр Хашдеу – дослідник спадщини Сквороди” та “Олександр Хашдеу і гурток Срезневського”). У працях науковців відзначено помітну роль О.Хашдеу в розбудові українського культурного життя доби романтизму, передусім у царині популяризації українського фольклору, який вплинув і на творчість самого письменника. Особлива ж заслуга О.Хашдеу перед нашою культурою полягає у публікації і науковому дослідженні художньої та філософської спадщини Г.Сквороди – діяльності, котра “привернула увагу громадськості до творчості українського поета, сприяла пошвавленню збирання його творів”².

О.Хашдеу високо підносить історичну роль Григорія Сквороди щодо впливу його ідей на духовний розвиток народу, проте прагнення модернізувати свого кумира здебільшого з офіційної ідеологічної позиції “народності, самодержавства і православ’я” вплинуло і на характер його оцінки літературно-філософського доробку Сквороди. Питання “О.Хашдеу і Г.Скворода” ще й сьогодні залишається гостро дискусійним. Різні точки зору з цього приводу висловлювали Д.Багалій, О.Романець, румунський учений Т.Іонеску-Нішков та ін. М.Ласло-Куцюк оцінює питання наукового тлумачення Олександром Хашдеу

феномена Г.Сквороди передусім у ракурсі проблеми становлення ідейно-естетичних засад романтизму, а точніше – у розрізі однієї із характерних прикмет цього процесу – романтичного суб’єктивізму в питаннях культурної спадщини як особливості романтичного історизму. На прикладі хашдеївських підробок “під Сквороду”, які він видавав за автентичні тексти українського мислителя, авторка демонструє функцію містифікацій як одного із способів доведення романтиками сповідуваних ними ідей.

Західноукраїнський романтизм (осередок “Руська трійця”), становлення якого було позначено особливо складним переплетенням різних соціокультурних тенденцій, художніх впливів та орієнтацій, розглянуто у монографії кризь призму творчої діяльності І.Вагилевича. Вибір цієї постаті авторка обґрунтовує певною дотичністю її до Шевченка (його відгуки про Шевченка, інтерес Шевченка до автора поеми “Мадей”), хоча саме цей аспект розкрито в монографії досить стисло. Головну ж увагу М.Ласло-Куцюк зосереджує на тому, щоб показати І.Вагилевича як “справжнього романтика”, наголошуючи в його літературній та науковій творчості на тих конститутивних рисах естетики романтизму, які вирізняють саме цей тип художнього мислення. З огляду на це увагу привертають передусім її міркування щодо стилю письменника, зокрема його зацікавленість символікою як однією з найхарактерніших рис романтичної поетики. Прикметно, що і відому характеристику творчості Шевченка, дану Вагилевичем (ст. “Замітки о руській літературі”), М.Ласло-Куцюк також розцінює як ознаку романтичного мислення західноукраїнського письменника, котрий виокремив такі показові для естетики романтизму і для його власної поетики риси, як “ревне чуття” та “талант драматичеський”. Як дослідниця румунсько-українських культурних взаємин, М.Ласло-Куцюк увиразнює фольклористичну діяльність І.Вагилевича, який один із перших вказав на спорідненість народнопоетичної творчості обох народів, зокрема на румунські джерела українських колядок. Це надзвичайно цікаве питання у 30-х рр. ХХ ст. ґрунтовно дослідив відомий румунський учений П.Караман.

² Романець О. Джерела братерства: Богдан П. Хашдеу і східноромансько-українські взаємини. – Л., 1971. – С.28.

Запропонований авторкою монографії ракурс дослідження творчої діяльності І.Вагилевича (як і М.Лучкая) органічно вписується у сучасну концепцію українського романтизму, яка вважає, що західноукраїнська література тієї доби була невід'ємною частиною загальноукраїнського романтизму, отже проявом однієї культурної цілісності.

Роздуми про формування світоглядних і художніх структур українського романтизму авторка продовжує у розділі “Апологетика православ'я”, в якому торкається важливої, але ще далеко не з'ясованої проблеми в теорії українського романтизму – про роль ідеології християнства у формуванні цього типу культури. Ця проблема останнім часом стала предметом поглибленої уваги в українському літературознавстві (маємо на увазі передусім монографію Т.Бовсунівської “Феномен українського романтизму. Етногенез і теогенез”, 1997). М.Ласло-Куцюк ілюструє цю проблему, спираючись на новий матеріал – поетичні і наукові твори відомого румунського церковного діяча Ф.Скрібана, котрий у 1838–1841 рр. мешкав у Києві, був зачарований Україною, широко популяризував у своїй країні теологічні твори П.Могили та історико-естетичні праці О.Струдзи. Вводячи ще одне румунське ім'я до контексту української культури доби романтизму, М.Ласло-Куцюк вписує постать Ф.Скрібана до тих авторів (передусім Костомарова як автора “Книги буття”), котрі підносили у своїх працях значення християнських моральних і культурних цінностей і тим самим об'єктивно сприяли формуванню теоретичних засад українського романтизму. Шкода лише, що авторка обмежується тільки стислим аналізом творів Ф.Скрібана, не вдаючись до ширших теоретичних узагальнень, які, на наше глибоке переконання, наблизили б і саму дослідницю, і читачів до суті порушеної проблеми – характеру взаємозв'язку ідеології християнства і світоглядно-естетичних засад романтизму.

Друга частина книги присвячена творчості Т.Г.Шевченка. Наскрізною думкою праці є твердження про романтичну домінують художнього світобачення поета: М.Ласло-Куцюк, обстоюючи свою точку зору, прагне розкрити тип Шевченкового романтизму, що

є далеко не вичерпаним питанням наукового шевченкознавства. Слушно зауважував з цього приводу М.Т.Яценко, коли писав, що “як сильний і оригінальний талант, що володів здатністю обіймати своїм духовним зором усю повноту історичного і сучасного буття, Шевченко у сконденсованому вигляді репрезентує, по суті, всі тематично-стильові течії українського романтизму...”³.

Судячи з аналізу, М.Ласло-Куцюк, поділяє саме цю точку зору, хоча фрагментарність викладу не завжди дає дослідниці змогу бути до кінця послідовною у трактуванні обраної проблеми. Так, вона схиляється до думки про “народно-фольклорний” романтизм Шевченка, в ключі якого був написаний триптих раннього періоду – “До Основ'яненка”, “Іван Підкова”, “Н.Маркевичу” і на основі якого саме у цих творах починає розгортатися так званий Шевченків “міф України”. І водночас інший ранній твір Шевченка – “Перебендя” дослідниця, на відміну від авторів, які вбачали його внутрішній зв'язок передусім із фольклором, відчужує від народної традиції. У цьому випадку вона розвиває відоме твердження І.Франка, підкреслюючи, проте, інші естетичні орієнтири Шевченка. М.Ласло-Куцюк вписує цей твір у контекст популярної на той час у Росії німецької ідеалістичної філософії та естетики “гофманівського” спрямування європейського романтизму, якому притаманний специфічний тип героя – вищою мірою ідеалізований, химерний (навіть з елементом безумства), що є ознакою незвичайності особистості, причетності її до надземних таємниць, духовної вищості щодо звичайних людей. Проте, хоча позиція М.Ласло-Куцюк все ж має певну слушність, вона настільки притлумлює фольклорне підґрунтя твору Шевченка, що за цим майже губиться його національна специфіка, з'ясування якої у компаративістських працях цієї авторки загалом є першочерговим завданням.

Міркування про характер Шевченкового романтизму авторка розгортає також на основі аналізу однієї із домінують тем поетової творчості – теми жінки-зведениці, жінки-матері, яку вона, ґрунтуючись на

³ *Історія української літератури XIX століття у трьох книгах.* – К., 1995. – Кн.1. – С. 288.

оригінальних спостереженнях П.Валері про зворотній бік психологічного зв'язку між митцем і твором, цілком слушно розглядає як ще один Шевченків міф – “міф зведениці” (розділи “Образ зведениці у поемах Шевченка”, “Поема Шевченка “Марія”). Відштовхуючись від тези, що “тема покритки не є фольклорною темою” і що Шевченко “звернувся до неї під впливом чужоземних письменників: Баратинського, Гете”, але прагнув, змальовуючи долю покритки, сказати “щось суттєве про Україну, а далі через образ Марії – і про людство” (с.328), М.Ласло-Куцюк розкриває цю складну взаємодію у поетових творах “чужого” і “свого”, продуктивно застосовуючи інтертекстуальний аналіз, який є основним методом дослідження не лише у цій монографії (див. її кн. “Ключ до белетристики”, 2000). Розкриваючи у поемах Шевченка складну мережу взаємозалежностей (можливі імпульси до написання, образно-сміслову інтерференцію), дослідниця підпорядковує аналіз головній меті – з'ясувати неповторність художнього бачення українського поета-романтика. На наш погляд, найкраще це вдалося М.Ласло-Куцюк у характеристиці поем “Катерина” і “Відьма” (“Осика”) надто останньої, де авторка, розглядаючи інтертекстуальні зв'язки твору – літературні, біблійні, фольклорно-міфологічні, по-новому інтерпретує багатий ідейно-художній зміст цієї напрочуд яскравої романтичної поеми, наголошуючи на значущості втілених у ній морально-етичних ідей, що спростовує однобічність її трактування як поеми лише антикріпосницької спрямованості.

Важливим аспектом дослідження специфіки художнього світобачення Шевченка-романтика є наукове тлумачення вагомого і актуального питання про поетову рецепцію Біблії, передусім старозавітної культурної спадщини, що є одним із чільних питань нової праці М.Ласло-Куцюк. Скрупульозно вивчаючи біблійний інтертекст Шевченкових творів, авторка прагне розкрити механізм художньої адаптації біблійних концептів, з'ясувати її мету і смислове навантаження щодо комплексу порушуваних поетом проблем. Не спиняючись докладно на ґрунтовних і уже відомих нашому читачеві

розвідках “Шевченкові наслідування пророкам” та “Генезис “Заповіту”, що теж входять до нової монографії, відзначимо лише, що авторка цих праць однією з перших у літературознавстві колишнього соціалістичного простору по-новому підійшла до осмислення цієї по-філософському глибокої і вельми дискусійної з погляду її наукової інтерпретації частини творчої спадщини Кобзаря. Декодувавши ідейні значення цих творів у світлі їхньої співзвучності з морально-етичними постулатами старозавітних пророків, М.Ласло-Куцюк внесла у тлумачення цих значень ряд слушних корективів, зокрема у розуміння Шевченкової історіософської концепції України (увиразнила справжній смисл поетової ідеї національного гріхопадіння – втрату незалежності), а також у розуміння джерел “революційності” поета, що їх тривалий час догматично пояснювали зв'язком із ідеологією російської революційної демократії тощо.

У ракурсі поставленої проблеми у монографії здійснено також інтертекстуальний аналіз Шевченкових поем періоду “трьох літ” – “Єретик”, “Сон”, “Кавказ”. Цим аналізом румунська авторка продемонструвала зразок конструктивної філологічної екзегези, яка є ще одним важливим наближенням до розуміння феномена нашого поета, адже при застосуванні нових методів дослідження навіть добре висвітлені літературні явища часто виступають у новій якості. Особливо виразним з цього погляду є аналіз поеми “Кавказ” і зокрема важливої для розуміння світобачення Шевченка теми Бога, яка постійно була предметом гострих дискусій і яку дуже точно схарактеризував український учений І.М.Дзюба як “дивовижну молитву-прю поета”⁴. Румунська дослідниця “видобуває” своє тлумачення цієї теми ніби зсередини тексту, спираючись на його глибинне, (біблійне) підґрунтя – 43 псалом. За М.Ласло-Куцюк, у Шевченка наявне те ж, що і в 43 псалмі, розуміння Бога як “особи, що є кардинальним пунктом юдео-християнського розуміння верховного Бога”;

⁴ Див.: Дзюба І. “Застукали сердешну волю...” (Шевченків “Кавказ” на тлі непроминального минулого). – К., 1995. – С. 51.

опозиція ж, котра лежить в основі молитви-протистояння, — це лише прояв поетового “інверсійного трактування релігійного тексту” (с.220). Запропоноване тлумачення є ще одним вагомим доказом у спростуванні тези про атеїзм Шевченка, проте воно не може до кінця пояснити порушену тему, котра за своїм змістом ширша, оскільки передбачає також Шевченкове “оскарження фундаментального лицемірства одержавленої, вбогавкраденої церкви, поставленої на службу системі тотального обману і розбою”⁵. Але це вже інше питання.

А відносно дослідження М.Ласло-Куцюк літературного інтертексту Шевченкових поем доби “трьох літ” і насамперед художніх перегуків поеми “І мертвим і живим...”, “Сон”, “Кавказ”, “Єретик” і “Дзядів” А.Міцкевича, то важливо те, що авторка не обмежується констатацією відомих фактів, а прагне розкрити художнє “змагання двох геніїв у рамках однієї і тієї ж творчої формули” (романтизму — *Т.Н.*) передусім під кутом зору єдиного плідного підходу — виокремлення своєрідності поетики Шевченка-романтика, зокрема такого її конструктивного елемента, як “принцип конденсації”, тобто — спосіб і характер романтичного узагальнення. Прикметно, що ця націленість дослідниці на визначення поетики Шевченка-романтика стосується не лише його поетичних творів; вона успішно реалізується також у аналізі його драматургії, що підтверджується ґрунтовним розділом: “П’єса “Назар Стодоля””.

Низку важливих проблем порушує авторка також у розділі “Російські повісті Шевченка”. Одна з них — проблема естетики Шевченка, про доконечну потребу новочасного осмислення якої годі й говорити. Спираючись на висловлювання автора у повісті “Прогулка с удовольствием...” про пріоритет мистецтва перед дійсністю у впливі на людину (читай: митця — *Т.Н.*), румунська дослідниця постулює естетику Шевченка як “романтичну та ідеалістичну”. Таке складне питання, проте, вимагає значно глибшого

обґрунтування, хоча саме на підставі романтичної та ідеалістичної естетики Шевченка, автора російськомовних повістей, М.Ласло-Куцюк цілком аргументовано пояснює особливості поетики цих творів, зокрема спосіб зображення природи і типізації персонажів.

Загалом же, намагаючись пояснити причини написання і художню своєрідність повістей Шевченка, М.Ласло-Куцюк висуває власну систему доказів, яка покликана оцінити цю частину творчої спадщини митця не лише крізь призму питання про її художню вартість, а значно ширше — з погляду “повноцінного розуміння особистості і своєрідності таланту Шевченка” (с.278–279). Вихідною є думка про необхідність врахування психології Кобзаря на час написання повістей, а надто співвіднесеності свідомості і підсвідомості автора, як мотивації його творчості доби заслання. Зауважимо, що, характеризуючи психологію Шевченка-митця (не лише у зв’язку з повістями, а й зі всією його творчістю), М.Ласло-Куцюк спирається на соціоніку — проміжну ланку між психологією і соціологією, яка зросла на теорії “психологічних типажів” К.Юнга і яку румунська дослідниця успішно застосовує як методику аналізу української літератури (див. її книги “Ghid de autocunoaștere” і “Ключ до белетристики”, обидві — 2000).

На підставі характеристики психології Шевченка М.Ласло-Куцюк робить висновок, що його проза була свідомо інтенційована, на відміну від малярської творчості періоду заслання, котру вона вважає радше проявом поетової “таємної” психології, або підсвідомості. За М.Ласло-Куцюк, “свідомо сконструйований світ” Шевченкової прози, її ідейно-художні пріоритети (переважання моральних аспектів і позитивних героїв, вихваляння моралі середніх прошарків суспільства, особливо — християнських чеснот) можна пояснити як поетовою стратегією виживання на засланні, так і своєрідністю психологічного типу митця — “етико-сенсорного інтроверта, раціонального статика”, котрому серед інших рис притаманна схильність до моралізаторства, гостре неприйняття несправедливості, надмірна суворість у

⁵ Там само. — С. 41.

морально-етичній оцінці людей. Якщо перше з пояснень вписується у характеристику Шевченка-прозаїка як “пристосованої” особистості (за термінологією Г.Грабовича), що сьогодні вже активно переглядається, то останній аргумент нам здається цілком продуктивним, бо розкриває ще одну грань художньої своєрідності митця і може слугувати серйозним науковим підґрунтям новітнього тлумачення його повістей як прози естетично-філософського, просвітницького спрямування⁶.

Своє монографічне дослідження про український романтизм і творчість Т.Г.Шевченка М.Ласло-Куцюк завершує розділом “Пантелеймон Куліш і Тарас Шевченко”, в якому розкриває характер взаємин цих двох ключових постатей української літератури ХІХ ст. Нестандартність дослідницької позиції авторки щодо вже написаного на цю тему раніше виявляється у намаганні пояснити ці взаємини, схожість та відмінність історіософських та літературно-естетичних поглядів двох письменників передусім з точки зору їхньої психології, яку М.Ласло-Куцюк прочитує за критеріями соціоніки. Такий ракурс аналізу відкриває плідну перспективу поглибленого осмислення як

названої проблеми, так і творчих індивідуальностей Шевченка та Куліша. Зауважимо, проте, що, торуючи нові – соціонічні – шляхи у трактуванні такого невичерпного питання, як “психологія творця”, М.Ласло-Куцюк не змогла уникнути певної амбівалентності чи незавершеності характеристик. Скажімо, у тлумаченні з цього погляду Шевченкових образів жінок-покриток, в яких вона вбачає лише “вияв глибокої самотності митця, його пошуків самого себе...” (с.328), більше відчувається відгомін психоаналітичних підходів С.Балея до Шевченка – творця (“...песимістичний спосіб змалювання жіночих образів, у яких сублімується переживання власної кривди...”), аніж її власна соціонічна аргументація. Тому, поцінуючи уже зроблене у цій царині румунською дослідницею, сподіваємось на подальше поглиблення нею соціонічної концепції як продуктивної методики аналізу української літератури, зокрема й творчості Шевченка.

Загалом цікава, позначена глибокою ерудицією, щедра на оригінальні думки, які стимулюють науковий пошук, нова монографія М.Ласло-Куцюк “Творчість Шевченка на тлі його доби”, поза сумнівом, буде дієво працювати на сьогоднішнє шевченкознавство, сприяючи виробленню сучасного об’єктивного погляду на феномен нашого національного генія.

Тамара Носенко

⁶ Див.: *Статті* В.Поліщука і А.Кавун у збірнику: Тарас Шевченко і європейська культура. – Київ; Черкаси, 2000.

